

УДК 327(730:5-15)(043)

В.В ПОНОМАРЬОВА

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ**Пономарьова Вікторія Володимирівна** – магістр міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Визначено та проаналізовано основні напрямки і інструменти реалізації публічної дипломатії США на Близькому Сході в ХХІ столітті.

Ключові слова: публічна дипломатія, зовнішня політика, м'яка сила, цифрова дипломатія.

Определены и проанализированы основные направления и инструменты реализации публичной дипломатии США на Ближнем Востоке.

Ключевые слова: публичная дипломатия, внешняя политика, мягкая сила, цифровая дипломатия.

Identified and analyzed the key issues and instruments for the implementation of U.S. public diplomacy in the Middle East.

Keywords: public diplomacy, foreign policy, soft power, digital diplomacy.

© В.В Пономарьова, 2012

Постановка проблеми. США завжди прагнули і прагнуть використовувати якомога більш широкий набір засобів для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей, підкріплення міжнародних позицій своєї країни, створення її позитивного образу за кордоном. На сьогоднішній день ця країна розробила безліч ефективних інструментів для забезпечення даних цілей і одним з найбільш цікавих, безумовно, є публічна дипломатія. Особливо актуальним застосування інструменту публічної дипломатії стало в роки президентства Дж. Буша-мол., оскільки саме з впровадженням «м'якої сили» в жорсткий зовнішньополітичний курс США пов'язувалися сподівання американців поліпшити свій імідж за кордоном. Хоча і після приходу до влади Б. Обами проблема поліпшення іміджу США в країнах Близького Сходу залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичного осмислення проблеми реалізації публічної дипломатії на Близькому Сході присвячені роботи наступних дослідників: «М'яка сила» / «Soft Power» Дж. Ная, «Після Іраку: міць і стратегія США» Ненсі Сноу і «Держава пропаганди: Пропаганда США починаючи з терактів 9/11» Філіпа Тейлора. Серед робіт, присвячених сучасному глобальному інформаційному простору, важливо виділити публікації К. Фітцпатріка «Коласп Американської публічної дипломатії», який запропонував комплексну аналітичну призму для вивчення публічної дипломатії США і ЗМІ та ін. [3; 5-6].

Мета дослідження. Аналіз основних напрямків і інструментів реалізації публічної дипломатії США на Близькому Сході.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Жорсткий курс» адміністрації Дж. Буша-мол. багато в чому ускладнив відносини США з країнами ісламського світу, де Сполучені Штати дуже швидко втрачали свої позиції. Скориставшись потрясінням, яке зазнало американське суспільство

в результаті терористичних актів 11 вересня 2001 р., адміністрація Дж. Буша мол. приступила до здійснення проекту придушення «осі зла», до якої входили в основному близькосхідні держави. Варто відзначити, що Дж. Буш мл. включав в свою «вісь зла», перш за все, Палестину, Сирію, Ліван, Йорданію, Єгипет, країни Аравійського півострова і Ірак з Іраном, в яких при владі, на думку адміністрації Дж. Буша мол., знаходилися деспотичні і агресивні режими, які загрожують миру й безпеці. Їх належало «демократизувати», однак подібне прагнення США «демократизувати» регіон було розцінено мусульманським світом як втручання в їх внутрішні справи. Опитування громадської думки, проведені в дев'яти мусульманських країнах у грудні 2001 – січні 2002 року, виявили загальне негативне сприйняття дій американців в їх регіоні. Адміністрація Дж. Буша-мол. не могла не рахуватися з подібними результатами соціологічних досліджень, які продемонстрували необхідність покращення іміджу США у мусульманському світі [4]. Після переобрання Дж. Буша-молодшого на другий термін керівництво США вжило цілий ряд заходів для виправлення іміджу країни, що неабияк постраждав від «жорсткого» курсу адміністрації Буша мол. Особлива увага приділялася при цьому фінансуванню близькосхідного напрямку в рамках програми діалогу між Заходом і Близьким Сходом (Middle Eastern-Western Dialogue – Program) [6, с. 11-12]. Країни Близького Сходу стали мішенню американської публічної дипломатії саме після терористичних атак 2001 р. До цього моменту даний регіон не був пріоритетним у публічній дипломатії США. Багато проектів у галузі просування американської культури і політичних інститутів відкидалися елітами в арабських державах, а необхідність збереження дружніх відносин з впливовими державами як Єгипет або Саудівська Аравія, а також нафта і радянський фактор змушували уряд США погоджуватися на вимоги урядів арабських

держав про згорання багатьох проектів публічної дипломатії в період «холодної війни». Після закінчення періоду протистояння фінансування програм публічної дипломатії було значно скорочено, що змусило Держдепартамент ліквідувати ті деякі програми в сфері інформації, культури та освіти, які працювали в країнах Близького Сходу. З 2002 р. США мобілізували величезні фінансові ресурси, створили близько 350 нових програм у галузі освіти, культури та інформації для просування ідей про демократію. Всі ці програми були об'єднані в масштабний проект під назвою «Ініціатива підтримки партнерства на Близькому Сході» (Middle East Initiative Partnership), який реалізовувався Бюро у справах Близького Сходу в Держдепартаменті, Агентством міжнародного розвитку та іншими відомствами. Держдепартамент позначав країни, в які прямували програми: Алжир, Бахрейн, Єгипет, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Туніс, ОАЕ, Палестинські Території, Іран, Ірак і Лівія. Виходячи з документів Держдепартаменту, демократичні перетворення повинні були здійснитися за допомогою наступних проектів: 1) зміна політичного устрою через створення партій, підготовку альтернативних політиків, емансипацію жінок і формування лояльної та демократично налаштованої молоді; 2) зміна економічного клімату шляхом створення шару бізнесменів та юристів, які отримали «західну освіту», а також зміни законодавства країни; 3) реформування всієї системи освіти за допомогою розширення доступу жінок до освіти, ревізії навчальних планів і забезпечення шкіл та університетів американськими підручниками [9]. Приступаючи до реалізації проекту по демократизації регіону, США вперше змінили цільову аудиторію одержувачів своїх програм: замість чинної еліти і військових уряд США залучає у свої програми такі групи населення як молодь до 25 років і жінок. Якщо в період «холодної війни» і в 1990-і рр. Держдепартамент направляв свої програми публічної дипломатії для підтримки політичних режимів і армії, то, починаючи з 2002 р., США стали створювати альтернативні партії, некомерційні організації та реформувати системи освіти. За 2002-2009 рр. уряд США зумів добитися істотних результатів. Відбулося значне збільшення числа арабського населення, яке пройшло навчання і в США, і в себе на батьківщині в рамках американських урядових програм. Найбільш пріоритетними країнами, в яких США здійснювали масштабне навчання молоді, жінок, членів демократичних організацій, лідерів неурядових організацій, були Єгипет, Йорданія, Марокко, Ємен, Саудівська Аравія, Туніс, Алжир, Бахрейн та ін. [1, с. 52-53]. Крім цього, США зуміли здійснити декілька значних проектів, які зробили свій внесок у мобілізацію деякої частини населення навколо принципів політичної культури США. До таких проектів можна віднести створення груп молоді, орієнтованої на демократичні цінності, залучення жінок в активне політичне життя і розвиток робітничого руху. Створення прошарку молоді, орієнтованого на демократичні цінності США стало найпомітнішим проектом,

який вплинув на розвиток опозиційного руху в країнах Близького Сходу. Починаючи з 2002-2003 р., уряд США втягував в інтенсивні програми навчання арабську молодь «неелітного» походження, яка не має можливості отримати вищу освіту. Для нової цільової групи створювалися особливі програми з навчання основам демократії та громадянського суспільства. Арабська молодь вивчала політичні технології, основи протестного руху і англійську мову. В рамках подібних програм США зуміли активізувати роботу з членами опозиції. З 2004 р. США реалізували масштабний проект, спрямований на навчання студентів і школярів в області побудови громадянського суспільства. Майже в усіх школах і вузах було введено курс лекцій з даної тематики [9].

Більше того, молодь активно залучалася урядом США в усі політичні заходи, що відбуваються в країнах Близького Сходу. В офіційних документах уряд США ставить собі в заслугу, що вмiла організація публічної дипломатії забезпечила проведення парламентських виборів у Лівані та Кувейті, президентських виборів з наявністю декількох кандидатів в Єгипті протягом 2005 р. і перемогу на них поміркованих політиків. Перед проведенням парламентських виборів у Лівані США навчали весь персонал моніторингових організацій, розповсюдили по всьому Лівану інформацію про права виборців і, найважливіше, підготували кандидатів від 11 партій в області проведення політичних кампаній. За таким же сценарієм діяв уряд США перед виборами в Єгипті і Кувейті та інших країнах. Усі ці проекти проходили під офіційним гаслом США – «Зміни зсередини» (SupportingChangefromWithin) [2]. Емансипація жінок є однією з найцікавіших напрямків публічної дипломатії США. Під цим терміном уряд США має на увазі одержання жінок політичних і економічних прав, тобто право на участь у політичній боротьбі і голосуванні, а також право на створення свого бізнесу. За логікою США, емансипація жінок повинна привести до зміни підвалин традиційного східного суспільства, де роль жінки в суспільстві обмежується законами ісламу. Було створено кілька особливих шкіл у регіоні, в які запрошувалися представниці слабкої статі з усіх країн регіону для вивчення основ проведення політичних кампаній, виборів і розвитку малого бізнесу. Особливою популярністю користувалися американські школи політичних технологій, створені в Катарі і Кувейті. Різні проекти були спрямовані на отримання жінками знань в сфері приватного підприємництва. У 2009-2010 рр. в мережі Інтернет був створений американський проект під назвою The Online Activism Institute для жінок Єгипту, які виявили бажання займатися активною політичною боротьбою. Сайт проекту забезпечив дистанційне навчання близько 50 осіб від 18 до 50 років. У 2009 р. в Марокко було навчено близько 4000 жінок, які брали участь у місцевих виборах. Це навчання сприяло тому, що жінки зуміли подолати 12%-ий бар'єр для отримання місць у муніципальних органах влади [8]. Розвиток робітничого і профспілкового руху також отримав увагу з боку публічної дипломатії США. За кілька років уря-

ду США вдалося створити масштабну мережу неурядових організацій, які стали центрами тяжіння для громадян, що виступали за демократизацію політичних режимів. Інформаційні програми уряду США охопили широкі маси населення в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Починаючи з 2002-2004 рр., уряд США створив близько десяти нових радіостанцій і телеканалів, що віщають на регіон Північної Африки та Близького Сходу. Найбільш відомі серед них – радіостанції «Сава», «Фарда», «Вільний Ірак», «Голос Америки курдською мовою», «Мережа перських новин» та ін. Наймасштабніший з них – це телеканал «Альхурра» (Alhurra), який охоплює всі країни Північної Африки і Близького Сходу. Всі ці проекти сприяли, як ми вважаємо, поширенню демократичних настроїв серед широких верств населення. Багато експертів у США наголошують, що програма під назвою «Ініціатива підтримки партнерства на Близькому Сході» створила «мережу арабських захисників демократії і активістів, що вітають допомогу з боку Американської демократії і просувають позитивний образ демократії США серед місцевого населення» [1, с. 45-47].

Крім здійснення традиційних програм публічної дипломатії, уряд США активно задіяв мережу Інтернет для мобілізації активної частини громадян в країнах Близького Сходу навколо цінностей Америки. Починаючи з 2006 р., коли в Держдепартаменті була організована перша команда фахівців для надання впливу на зарубіжні блогосфери, і до теперішнього моменту, США здійснили такі проекти, як: 1) створення протестного руху в мережі Інтернет та 2) об'єднання громадян арабських держав у соціальних мережах навколо уряду США і цінностей демократії. Створення протестного руху в мережі Інтернет - об'єднання різних груп молоді в рамках однієї або декількох віртуальних організацій для подальшої їх мобілізації у проведенні спільних акцій, протестів і т.д. У 2006 р. в Держдепартаменті з'явилася група фахівців (Digital Outreach Team) для аналізу повідомлень і дискусій, що протікають у всіх можливих міжнародних і національних соціальних мережах [8]. Група, що складається з десяти фахівців, зробила основний акцент у своїй діяльності на збір інформації з арабських соціальних ресурсів, в яких настрої антиамериканізму розвинені найбільшою мірою. Крім цього, фахівці даної команди беруть участь у дискусіях, реєструючись у соціальних мережах в якості рядових учасників або модераторів дискусій. Команда намагається роз'яснити користувачам поведінку США на міжнародній арені і ліквідувати дезінформацію, що поступає в соціальні мережі з боку основних супротивників Америки. Створення дослідного центру в 2007 р. з вивчення блогосфери в зарубіжних країнах, а особливо в арабському світі, надало уряду США широкі можливості з пошуку і підтримки демократичних настроїв у країнах арабського світу. Вчені цього центру, отримуючи фінансування від Держдепартаменту США, здійснили три важливі проекти з вивчення розстановки політичних сил і змісту дискусій у соціальних мережах в арабському світі. Дана інформація

дозволила впливати на опозиційні настрої і розвивати дисидентський рух через Інтернет. Були створені сайти таких дисидентських організацій, що діють в країнах Близького Сходу, як: Arab Bloggers, AswatiCyberdissidents. А навесні 2010 р. уряд США спільно з Національним демократичним інститутом зібрали 31 активіста з таких країн, як Алжир, Туніс, Лівія і Марокко, щоб навчити їх активному використанню електронної пошти, сайтів, блогів та мікроблогів, мобільних телефонів і соціальних мереж для розповсюдження інформації, петицій і відозв серед громадян своїх країн. Активістам був представлений сайт Aswat як центр об'єднання демократично налаштованої молоді в країнах Близького Сходу. І в цей же період, навесні 2010 р., уряд США запросив найактивніших представників мережевого дисидентства на конференцію (Conference on Cyber Dissidents: Global Success and Challenges), яка відбулася в Інституті Дж. Буша в штаті Техас. США через відділ з публічної дипломатії Держдепартаменту, керівників фонду «Фрідом Хаус», а також фахівців згаданого Гарвардського центру з вивчення зарубіжних соціальних мереж обговорили питання про те, як американський уряд і комп'ютерні технології будуть оберігати дисидентів від переслідувань з боку уряду і сприяти вільному спілкуванню опозиціонерів у мережі [1, с. 53-54]. Безсумнівно, дані проекти сприяють об'єднанню тієї частини молоді, яка активно користується мережею і готова до прояву активності на вулицях, спровокованої за допомогою соціальних мереж. Ще кілька цифрових проектів уряду з'явилися в 2010 і 2012 рр., також свідчать про те, що публічна дипломатія США внесла і вносить свій внесок у мобілізацію демократично налаштованої молоді в країнах Близького Сходу. До них відносяться такі мережеві проекти США, як: CivilSociety 2.0. і Tech@State. Дані проекти об'єднують фахівців комп'ютерної техніки, інформаційних технологій та інтернет-технологій з неурядовими організаціями та активістами в різних частинах світу. Цей союз сприяє об'єднанню всіх організацій опозиційної боротьби проти авторитарних режимів або тих організацій, що поширюють ідеї про демократію, про права людини і т.д., в соціальних мережах. Фахівці в галузі інформаційних технологій навчають представників подібних організацій і дисидентів з різних країн основам мережевого спілкування та поширення інформації в мережі. Також відбувається створення і поширення особливого програмного забезпечення для опозиціонерів і блогерів в арабському світі, яким закритий доступ в деякі соціальні мережі, як це відбувається в Ірані або Сирії, або як це відбувалося під час демонстрацій в Лівії чи Тунісі, коли уряд блокував такі сайти, як YouTube або Facebook. Дисиденти в Ірані, Сирії і в багатьох інших арабських країнах отримували від Держдепартаменту особливе програмне забезпечення, яке дозволяє їм приховувати інтернет-трафік, а також направляти заковані повідомлення в соціальних мережах. Неодноразово уряд «зламавав» програми і отримувалі списки дисидентів, що завдавало удар по опозиції. Проте, це не зупиняє уряд США від створен-

ня нових програм, які направляються в ці країни через соціальні мережі. Деякі з програм поки залишаються ефективними для подолання цензури, введеної урядами, а число одержувачів збільшується з кожним днем [2]. Більше того, в січні 2011 р. Держдепартамент ініціював пакет грантів для американських університетів і зарубіжних неурядових організацій у всіх країнах Близького Сходу в сфері створення і розповсюдження комп'ютерних програм для опозиціонерів. Мобілізація громадян арабських держав у соціальних мережах знайшла своє активне застосування в період протестів у січні і лютому 2011 р. Проте ще в останні два роки уряд США активно задіяв соціальну мережу – Twitter – для впливу на зарубіжних користувачів Інтернетом.

Висновки. Наявні дані дозволяють зробити висновок про те, що у XXI столітті публічна дипломатія США на Близькому Сході характеризується неабиякою активністю та активним впровадженням нових технологій. Програми публічної дипломатії (як традиційні, так і цифрові) США сприяли розвитку протестного руху в країнах Північної Африки та Близького Сходу, починаючи з 2002 р. Але, незважаючи на це, всі проекти публічної дипломатії скоріше ставили перед собою мету – тільки поширити ліберальну політичну культуру серед арабської молоді, що могло б у майбутньому призвести до еволюційної зміни режимів. Однак ніхто не міг припускати в уряді США в 2002 р., що мережа Інтернет і соціальні мережі будуть мати високий мобілізаційний ефект.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Middle East Partnership Initiative Offers Tools for Supporting Reform. United States Government Accountability Office [Electronic resource] / United States Agency of International Development. – 2005. – 77 p. – Mode of access: <http://www.gao.gov/assets/250/247379.html> – Last access: 04.04.09.
2. The Middle East Partnership Initiative. Department of State [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.medregion.mepi.state.gov/egypt.html> – Last access: 12.09.10.
3. Nye J. Jr. Soft power: The Means to Success in World Politics [Electronic resource] / Joseph Nye Jr. – New York: Public Affairs. 2004. – 66 p. – Mode of access: http://khup.com/download/11_keyword-joseph-nye/soft-power-and-world-politics. – 1 file.pdf. – Last access: 07.04.10.
4. The New Diplomacy [Electronic resource] / Advisory Commission for Public Diplomacy. Department of State. – 2002. – Mode of access: <http://state.gov/r/adcompd/rls/15804.htm>. – Last access: 20.05.11.
5. Snow N. The Propaganda State: US Propaganda at Home and Abroad since 9/11 [Electronic resource] / Nancy Snow., Philip Taylor. – Congressional Research Service. – December, 2006. – Mode of access: <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2751/389.pdf>. – Last access: 23.12.06.
6. Fitzpatrick K.R. The collapse of American public diplomacy: what diplomatic experts say about America's image in the world: United States Information Agency Alumni Association Survey / Fitzpatrick R. Kathy. – Quinnipiac University, 2008. – P. 210.
7. Hoffman D. Beyond public diplomacy [Electronic resource] / David Hoffman // Foreign Affairs, March / April, 2005. – Mode of access: <http://www.foreignaffairs.org/20020301faessay7974/david-hoffman/beyond-public-diplomacy.html>. – Last access: 21.08.09.
8. Nakamura K. U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues [Electronic resource] / Kennon H. Nakamura., Matthew C. Weed. – Congressional Research Service. – December, 2009. – Mode of access: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40989.pdf>. – Last access: 27.12.09.
9. Public diplomacy activities and programs [Electronic resource]. – Mode of access: www.publicdiplomacy.org/12.htm. – Last access: 03.10.06.